

فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری سال نهم - شماره ۲۷ - پائیز ۹۳
صفحات ۱ تا ۲۲

ظرفیت گردشگری ماجراجویانه در کویرهای ایران با استفاده از تکنیک S.W.O.T

علی خاکساری*

معصومه دهقانی**

چکیده

گسترش روند شهرنشینی و دوری انسان از طبیعت و محیطهای بکر سبب روی آوردن وی به طبیعت و توجه ویژه به طبیعت گردی در ایام تعطیلات شده است. رشد طبیعت گردی منجر به پیدایش انواع گوناگونی از گردشگری مبتنی بر طبیعت شده است که یکی از این اقسام گردشگری ماجراجویانه می باشد و در سالهای اخیر، تقاضا برای آن در بازار گردشگری رو به ازدیاد است. به دلیل تنوع اقلیمی که در ایران وجود دارد، این کشور دارای توانایی و ظرفیت بالقوه ای برای پذیرا شدن گردشگران ماجراجو در زمینه های متعدد است، یکی از این زمینه های گردشگری ماجراجویانه، کویرنوردی است که با توجه به وسعت مناطق کویری ایران و تنوع ژئومورفولوژیکی این مناطق و وجود گونه های گیاهی و جانوری کمیاب زمینه مساعدی برای رونق این نوع گردشگری وجود دارد. این مطالعه با استفاده از تکنیک S.W.O.T و تعیین نقاط قوت، ضعف، فرصتها و تهدیدها به ارزیابی ظرفیت این مناطق پرداخته است. تجزیه و تحلیل های انجام شده حاکی از وجود شرایط مطلوب در کویرهای ایران برای رونق این نوع گردشگری است که با برنامه ریزی مناسب ضمن تقویت نقاط ضعف و استفاده از فرصتها می توان بر تهدیدها غلبه کرد و این توانایی بالقوه را به جریان انداخت.

واژگان کلیدی: ایران، گردشگری ماجراجویانه، مدل سوات، کویر.

* دانشیار برنامه ریزی اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی (نویسنده مسئول) akhaksari@yahoo.com

** دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی توسعه منطقه ای دانشگاه علامه طباطبایی

مقدمه

گردشگری و اقتصاد گردشگری امروزه در حال تبدیل شدن به یکی از ارکان اصلی اقتصاد کشورهاست و برنامه‌ریزان و سیاست‌مداران از آن به عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند. صنعت گردشگری به قدری در توسعه اقتصادی - اجتماعی کشورها اهمیت دارد که اقتصاددانان آن را صادرات نامرئی لقب داده اند (قادری، ۱۳۹۰). عواید حاصل از این صنعت با درآمدهای نفتی کشورهای نفت خیز در سطح برابری قرار دارد، بنابراین پدیده‌ای بسیار وسوسه‌انگیز است که در بالا بردن تولید ناخالص داخلی تاثیر بسزایی خواهد داشت.

در گذشته داشتن فرهنگ غنی و جاذبه‌های تاریخی و باستانی منبع اصلی برای جذب گردشگر محسوب می‌شد اما در دهه‌های اخیر توسعه گردشگری در بسیاری زمینه‌ها خصیصی را به نمایش گزارده که حاکی از آغاز گام نوینی در اقتصاد و پدیده‌های اجتماعی است. با در نظر داشتن نقش ویژه گردشگری در افزایش درآمدها و اشتغال‌زایی ناشی از آن بسیاری از کشورها با برنامه‌ریزی‌های دقیق و کارآمد اقدام به فراهم کردن بستر مناسبی برای این صنعت در کشور خود کرده اند و با سرمایه گذاری‌های گسترده در این بخش گامی بلند در راستای شکوفایی اقتصاد خود برداشته اند.

رشد و گسترش پدیده جهانی شهرنشینی در طول یک قرن اخیر منجر به انفکاک کامل انسان از طبیعت و محیط‌های بکر شده است و همین امر سبب شده است تا انسان محیط‌های طبیعی را برای گذران اوقات استراحت و تفریح خود انتخاب کند و با پناه جستن به دامان طبیعت از هیاهوی شهر به دور باشد و فرصتی برای تجدید قوا و انرژی خود بیابد. توجه به طبیعت گردی منجر به ظهور انواع گوناگونی از این نوع گردشگری شده است که پاسخگوی سلیق خیل کثیری از گردشگران است که از این بین می‌توان کوه - نوردی، ماهیگیری و صید، گردشگری کشاورزی، گردشگری روستایی، دشت و صحرا، آبشارها، تالاب‌ها و مرداب‌ها، دریاچه‌ها، ژئوتوریسم و فعالیت‌های زمستانه را برشمرد.

در هر جامعه افرادی وجود دارند که به انجام دادن کارهای مخاطره آمیز و هیجان برانگیز علاقه خاصی دارند و برخی از این افراد در قالب سفر سعی در پاسخگویی به این میل درونی دارند. چنین افرادی عمدتاً به صورت گروهی و با کوله پشتی‌های خود اقدام به سفر به مناطق ناشناخته در طبیعت می‌کنند و شب را همانجا می‌گذرانند. بدین ترتیب شکل کاملاً متفاوتی از گردشگری با نام گردشگری ماجراجویانه پدید آمد.

این افراد در سفر می‌خواهند از راه‌های جدید یا غیرعادی، مهارت‌ها و توانایی‌های جسمی خود را بیازمایند و به همین منظور به کوهنوردی، قایقرانی یا صخره‌نوردی می‌روند. به طور کلی سفرهای مخاطره‌آمیز یا حادثه‌جویانه به مقصدهای پرخطر، مانند قلب کویر، غارهای ناشناخته، مسیرهای فاقد جاده، قله کوه، رودخانه‌ها، جنگل‌ها و منطق طبیعی دیگر انجام می‌شود (رضوانی، ۱۳۸۷: ۳۰).

یک ماجراجویی قدرت این را دارد تا خستگی و فقدان هیجان در زندگی روزمره را جبران کند. گردشگری ماجراجویانه تا حدی ترس و خطر واقعی را در بردارد و مواجهه آگاهانه با ترس و تهدید اما با باور به نتیجه‌ای شاد و ایمن است (Viujdinovic, 2013). مقاصد ماجراجویانه در اکثر موارد از مناطق شلوغ به دور هستند که این امر آنها را مرموز و ناشناخته می‌کند. این ماجراجویی‌ها گاه آبی هستند و در قعر اقیانوسها و در امواج خروشان رودها صورت می‌گیرند، گاه سبز هستند و در دامنه کوه‌ها و انبوه جنگل‌ها رخ می‌دهند، گاهی هوایی هستند و با پرش از ارتفاعی مشخص انجام می‌شوند و گاهی خشک هستند و در قله مرتفع کوه‌ها و بیابان‌ها اتفاق می‌افتند.

تنوع اقلیمی در ایران به گونه‌ای است که بستر لازم برای هر نوع ماجراجویی در آن فراهم است. یکی از برجسته‌ترین آن آب و هوای گرم و خشک و وجود کویرهای ناشناخته و پهناوری است که ضمن داشتن ساختار زمین‌شناختی متنوع و نادر از وجود گونه‌های گیاهی و جانوری کمیابی برخوردار است که در بعضی موارد تنها زیستگاه این موجودات می‌باشد. ماجراجویی، عکاسی و لمس این سرزمین‌ها بلاخص برای افرادی که در اقلیم‌های سرد و بارانی زندگی می‌کنند تجربه‌ای متفاوت و فراموش‌نشدنی به ارمغان خواهد داشت. هدف از ارائه‌ی این تحقیق دادن دید روشن و جامعی از جاذبه‌های طبیعی نواحی کویر مرکزی ایران و توانایی‌های ژئوتوریسم در این ناحیه برای گسترش صنعت گردشگری و استفاده بهینه از این مواهب طبیعی ضمن حفاظت از آنها است.

این تحقیق با تمرکز بر ماجراجویی در قلب کویرهای ایران انجام شده است تا به سؤالی زیر پاسخ دهد:

- آیا کویرهای ایران ظرفیت گردشگری ماجراجویانه را دارد؟
- کویرهای ایران دارای چه ویژگی‌هایی است که برای گردشگری ماجراجویانه مساعد است؟
- وضعیت گردشگری ماجراجویانه‌ی ایران در سطح جهان چگونه است؟

پیشینه نظری

برخلاف محبوبیت روزافزونی که در گردشگری ماجراجویانه وجود دارد هنوز تعریف واحدی از آن موجود نیست (Buckley, 2000)، که این مطلب خود پیچیدگی این پدیده را نشان می دهد. بزرگترین مشکل در تعریف گردشگری ماجراجویانه این است که اکثریت انواع گردشگری از لحاظ منابع، امکانات و تاثیر بر محیط زیست شکل مشخصی از تفریح را در برداند (Hall, 2002).

بعضی محققان بر عنصر نیروی محرکه در تحلیل گردشگری ماجراجویانه تاکید دارند (Veal, 2006). زمانی که از گردشگران در مورد انگیزه آنها از شرکت در یک ماجراجویی پرسیده می شود، می گویند که می خواهند شغل و زندگی روزمره شان را فراموش کنند و جزئی از چیزی کاملاً متفاوت شوند و مسئولیتها و اطراف شان را فراموش کنند (Vujadinovic, 2013). چندین عامل انگیزشی برای گردشگران در گردشگری ماجراجویانه می توان تشخیص داد: ۱- استقلال و خوشی ۲- تعطیلات ۳- سلامت و بهبودی ۴- علاقه مندی به سفر ۵- طبیعت (Dey, 2010)، بسته به اینکه فعالیت در کجا به وقوع می پیوندد بعضی عاملهای مزبور قالب خواهد شد. اما آنچه مشخص است این است که این نوع از گردشگران به دنبال تجربه سفری هستند که فعالیت فیزیکی، تعاملات فرهنگی و درگیری با طبیعت را در طی تعطیلات برایشان در برداشته باشد.

یک سفر در صورتی ماجراجویانه تلقی می شود که دو تا از این سه جز را داشته باشد: ۱- تعامل با طبیعت ۲- تعامل با فرهنگ ۳- فعالیت بدنی، در حالی که اصل ماجراجویی سفری است که هر سه جز را داشته باشد (Beedie, 2003). یک فعالیت در صورتی می تواند به عنوان ماجراجویی طبقه بندی شود که خصوصیات زیر را داشته باشد: نتایج نامشخص، کمی ریسک و خطر، چالش، پاداشهای پیش بینی شده، تازگی، شبیه سازی و هیجان، فرار و جدایی، اکتشاف و شناسایی، جذب و تمرکز، احساسات متضاد (Vujadinovic, 2013).

مردمانی که در گردشگری ماجراجویانه شرکت می کنند ممکن است تصورات بسیار متفاوت از هم در مورد اینکه خطرات سفر چه هستند داشته باشند. برای بعضی خطر ممکن است فعالیت باشد، برای افرادی دیگر ممکن است سفر با یک گروه باشد در حالی که برای بعضی دیگر ممکن است مواجهه با چالش های فرهنگ، زبان، غذای جدید و سیستم مالی باشد (Dickson, 2004).

گردشگری ماجراجویانه، نوعی گردشگری مبتنی بر طبیعت گردی است، که عنصر خطرپذیری، سطح بالایی از تقلای جسمانی و نیاز به مهارت تخصصی را می-طلبد (همانجا). گردشگری ماجراجویانه یکی از بخشهای گردشگری است که در دو یا سه دهه اخیر رشد چشمگیری داشته است و اساس آن ماجراجویی است که عواید بسیاری برای دنیای اقتصاد می آورد (Vujadinovic, 2013).

برخی نیز معتقدند که انگیزه اصلی طبیعت‌گران و ماجراجویان تفریح نیست بلکه تماشای شگفتی‌های طبیعت، گونه‌های کمیاب و پدیده‌های طبیعی است که اکثر در شرایط دست نخورده و بکر اتفاق می‌افتد. اغلب این گردشگران تحصیلکرده، مرفه، علاقمند به موضوعات زیست محیطی و سنتها و مشتاق به بازدید از مقاصد دورافتاده و صعب العبور می باشند و جوانان بین ۱۹ تا ۳۵ سال هستند که تمایل به سفر جمعی و گروهی دارند (Bentley & Page & Laird, 2001).

ستون فقرات گردشگری ماجراجویانه راهنمایان گردشگری هستند و نمی توان از نقش موثر و تعیین کننده آنها در سفرهای ماجراجویانه چشم پوشی کرد. بهترین راهنمایان برای این نوع از گردشگری راهنمایان محلی هستند که در کنار راهنمای اصلی گروه، کار هدایت و راهنمایی تیم های گردشگری را در یک منطقه محدود بر عهده می گیرند. طبیعی است که هر منطقه ای ویژگی ها و مختصات خاص خود را دارد و یک راهنمای تور عمومی هر قدر هم که تجربه داشته باشد باز نمی تواند خلا راهنمای محلی را پر کند.

طبیعت گردی تنها شاخه ای از گردشگری است که به مشارکت جوامع محلی نیاز اساسی دارد و کسی جز بومیان ساکن در این مناطق نمی تواند به راحتی هدایت چنین سفرهایی را بر عهده گیرد. به عبارت بهتر راهنمایان محلی نقش مکمل راهنمایان عمومی را ایفا می کنند. این افراد با تسلط بر ویژگی های منطقه شناخت کامل امکانات و آشنایی با مشکلات احتمالی می توانند در اجرای هر چه بهتر تور موثر باشند (چهاربالش، ۱۳۹۰). اگرچه ممکن است در نگاه اول تصور شود که وجود راهنمایان مانعی برای ماجراجویی است، اما بدون حضور این راهنمایان به دلیل خطرات پیش رو امکان برخی ماجراجویی ها سلب خواهد شد.

نحوه رده بندی کشورها با توجه به پتانسیل گردشگری ماجراجویانه

ابتکار مشترک دانشگاه جرج واشنگتون و انجمن بازرگانی مسافرتی ماجراجویانه، ATDI (adventure tourism development index)، است که از سال ۲۰۰۸ پتانسیل‌های گردشگری ماجراجویانه برای کشورهای جهان را بر پایه گردشگری ماجراجویانه پایدار رده بندی کرده است. در این رده بندی کشورهای جهان به دو دسته توسعه یافته که شامل ۲۸ کشور و در حال توسعه که شامل ۱۶۳ کشور است تقسیم شده اند و ارکان ده گانه‌ای برای همه این کشورها سنجیده شده و مطابق با امتیاز کسب شده هر کشور رده بندی شده است.

در گزارش منتشر شده سیاست گذاری های دولتی، ایمنی، منابع طبیعی، سلامت، منابع ماجراجویی، کارآفرینی، بشردوستی، زیر ساختها، منابع فرهنگی و تصویر/برند ماجراجویی ارکان این رده بندی هستند که در این میان کارآفرینی و منابع فعالیت ماجراجویانه، دو عامل خیلی مهم و اساسی در این رده بندی محسوب می شوند.

سیاستگذاری های دولت که پایداری و گردشگری روستایی را حمایت کند، برای بازار رقابتی گردشگری ماجراجویانه بسیار حیاتی است. زمانی که اقدامات بخش خصوصی و عمومی با هم هماهنگ باشد بخش خصوصی رونق می یابد و سرمایه گذاری ها و توسعه را برای منطقه جذب می کند. این رکن با دو شاخص سنجیده می شود: ۱- شاخص عملکرد زیست محیطی ۲- بیکاری هر کشور (ATDI, 2011).

رکن ایمنی از نظر کیفیتی بررسی می کند که آیا گردانندگان گردشگری ماجراجویانه ایمنی همه مسافران و همچنین امکانات لازم برای کنترل جراحات وارده از سفر را فراهم می کنند. این رکن نیز با دو شاخص سنجیده می شود: ۱- شاخص شفافیت ۲- هشدارهای سفری کشورهای مشترک المنافع و خارجی (هرچه کشوری دارای شفافیت بالا و هشدارهای سفری پایینی باشد آن کشور برای مسافران ماجراجو امن تر است (همانجا)).

مقاصد با منابع طبیعی کمیاب و غیر عادی که به خوبی مدیریت شده اند و مورد بهره برداری قرار نگرفته اند، تحسین بالای گردشگران ماجراجو و بازار رقابتی را بر می انگیزاند. رکن منابع طبیعی از دو جز تشکیل شده است: جمعیت شهری و تراکم جمعیت، چرا که مکان های با فضای باز خلوت امکان بیشتری برای داشتن منابع طبیعی برای گردشگری ماجراجویانه دارند.

رکن سلامت از این نظر بررسی شده است که یک جامعه محلی سالم احتمال بیشتری دارد تا از کسب و کار جدید و گردشگران حمایت کند و از منابعش مسئولانه مراقبت-کند. این رکن نیز دو شاخص دارد: تعداد تخت های بیمارستانی و تعداد پزشکان(تعداد بالای این دو شاخص نمایانگر سطوح بالای خدمات بهداشتی است. این رده بندی، رقابت پذیری مقاصد را نسبت به توانایی مقاصد برای ورزشهای ماجراجویی خاص از قبیل دوچرخه سواری، کوه نوردی، رفتینگ و.. تشخیص می دهد. دو شاخص مورد نظر رکن منابع ماجراجویی، گونه های حفاظت شده و جنگلها، زمینهای سبز و زمینهای خشک است(تعداد بالای گونه های در معرض خطر و حضور و رشد جنگلها، سرزمینهای خشک و سبز منابع برای فعالیتهای ماجراجویانه را نشان می دهد(ATDI, 2011).

از نظر رکن کارآفرینی، هر مقصدی که در آن کسب و کار نوپا بتواند آغاز به کار کند و کشش لازم را به دست آورد، زمین باروری است برای کارآفرینان گردشگری ماجراجویانه با ایده های نوآورانه، بنابراین احتمال فراوانی دارد تا بازار رقابتی برای گردشگری ماجراجویانه باشد. این رکن از یک جز تشکیل شده است: شاخص آزادی اقتصادی، که شامل آزادی کسب و کار، آزادی تجارت، اندازه دولت، آزادی سرمایه-گذاری، حقوق مالکیت، آزادی مالی، آزادی پولی، آزادی کاری و آزادی مالیاتی است. رکن بشردوستی با توسعه انسانی در کشور مربوط است که با شاخصهای HPI(امید به زندگی، ردپای اکولوژیکی) و تراکم و حضورسازمانهای غیردولتی سنجیده می شود. عاملهایی سنجیده شده با HPI در ترکیب با تراکم و حضورسازمانهای غیردولتی و سازمانهایی که در توسعه بشر دوستی فعالیت می کنند، سطح توسعه انسانی یک کشور را نشان می دهد(همان).

در این گزارش، زیر ساخت های گردشگری ماجراجویانه دو نوع است: زیرساختهای سخت که شامل جاده ها، فرودگاه ها، امکانات سکونتی و مسیرهای پیاده روی است و زیرساخت های نرم که نقشه مسیرها، اطلاعات در دسترس در مورد فرهنگ و میراث، گردانندگان میدانی، برنامه های آموزشی برای تدارک دهندگان گردشگری ماجراجویانه شامل راهنمایی ها/ مفسران و غرفه های سازگار با محیط زیست و.. را در بر دارد. رکن زیرساختهای گردشگری با توجه به این موارد سنجیده می شود.

جدول ۱) رده بندی پتانسیل گردشگری ماجراجویانه در کشورهای دنیا توسط ATDI

کشور	سیاست گذاری های دولتی	ایمنی	منابع طبیعی	سلامت	منابع ماجراجویی	کارآفرینی	بشر دوستی	زیرساخت ها	منابع فرهنگی	ماجرایابی / تصویر برند	رده بندی	تغییر رده بندی
ایران	۶/۲۴	۶/۱۲	۶/۴۴	۱۷/۵	۸/۶۶	۵/۳۵	۳/۲۱	۵/۵۰	۵/۷۱	۶/۵۴	۸۶	-۲۰
ترکیه	۶/۳۸	۵/۲۸	۶/۶۵	۱/۹۷	۸/۹۰	۷/۶۳	۳/۹۷	۷/۸۴	۵/۳۷	۸/۰۷	۱۹	-۱
امارات	۷/۳۱	۷/۵۴	۶/۱۱	۱/۸۹	۸/۸۸	۸	۲/۵۸	۶/۳۱	۳/۸۳	۴/۵۷	۴۵	۱۵
سوئیس	۸/۵۵	۸/۶۵	۶/۷۵	۳/۲۶	۸/۸۸	۹/۴۵	۵/۳۵	۷/۱۳	۶/۱۲	۷/۵۳	۱	=

ماخذ: استخراج شده از ATDI, 2011

پرتال جامع علوم انسانی

مسافران ماجراجو همان قدر در مورد دانستن فرهنگ های جدید مشتاق اند که در مورد کشف طبیعت مشتاق هستند. برای مسافران ماجراجو تجربه ی فرهنگ محلی به روشی صحیح از نتایج سرمایه گذاری در سفر است و این رکن با توجه به دو شاخص سایت میراث فرهنگی جهانی (یونسکو) و درصد نواحی حفاظت شده با توجه به کل زمین، مورد سنجش قرار می گیرد. تعداد بالای این دو شاخص، تعداد زیاد منابع فرهنگی را نشان می دهد. تصویر یک کشور می تواند یکی از انعطاف پذیرترین جنبه های رقابت پذیری بازار باشد، اما به عنوان روشی برای هدایت توسعه ی بازار پایدار همیشه به درستی مدیریت نمی شود. تصویر یک کشور برای پایداری و فرصت های ماجراجویی، مسافرانی را که این ابعاد را ارزش گذاری می کنند جذب می کند. داده ها برای این رکن از طریق بررسی های کارشناسان توسعه صنعتی و ماجراجویی به دست می آید (همان).

بدین ترتیب با توجه به ارکان و شاخص های ذکر شده در سال ۲۰۱۱ ایران از بین ۱۶۳ کشور در حال توسعه رتبه ۸۶ و سوئیس از بین ۲۸ کشور توسعه یافته رتبه اول را در گردشگری ماجراجویانه به دست آورد (ATDI, 2011). جدول زیر امتیازهای کسب شده در هر رکن را نشان می دهد که به منظور مقایسه ای اجمالی، دو کشور منطقه ای موفق در گردشگری و کشور سوئیس نیز در آن گنجانده شده است.

با توجه به جدول فوق می توان به این نتیجه رسید که منابع طبیعی، ماجراجویی و فرهنگی کشورهای موجود در جدول بسیار نزدیک به هم و بعضاً در یک سطح قرار دارند اما سیاست گذاری های دولتی و زیرساخت ها مخصوصاً بین ایران و سه کشور دیگر از هم تفاوت دارند. بنابراین منابع و جاذبه های گردشگری تنها یکی از معیارهای ورود گردشگر به داخل یک کشور است. تبلیغات، تسهیلات و سیاستهای کلی در یک کشور هر کدام می توانند سهم عمده ای در جذب گردشگر داشته باشند.

شرایط جغرافیایی و فیزیکی مطلوبی در ایران برای انواع خاص گردشگری ماجراجویانه وجود دارد که یکی از این شرایط ویژه مناطق کویری ایران است که در عین خلوتی و دست نخورده بودن به مراکز شهری نیز نزدیک هستند. چنان که بسیاری از کشورهایی که مناطق کویری دارند مثل آمریکا، استرالیا، امارات، مصر و مراکش سعی کرده اند از جاذبه های این سرزمین های به ظاهر مرده، لحظات خوشی را برای گردشگران کشورشان فراهم کنند (ابراهیم بای و غلامی، ۱۳۹۰).

مباحث ذکر شده پایه نظری این تحقیق می باشد. آنچه حائز اهمیت است اینکه توسعه گردشگری ماجراجویانه در ایران به پایه گذاری گرایشهای موجود در سطح کلان محیطی و همه دامنه هایش، تشخیص فرصت ها و تهدید ها و عملکرد تحلیلی جزئی وار منابع داخلی (نقاط قوت و ضعف) مطابق با تغییرات، گرایشها و تمایلات در گردشگری نیاز دارد.

منطقه مورد مطالعه

موقعیت جغرافیایی، اقلیمی و وزش بادهای خشک کویری باعث شده تا ۶۵ درصد از نواحی مرکز ایران در شرایط بیابانی به سر برد. چنین شرایطی باعث شده تا ۳۴ میلیون هکتار از سرزمین ایران تحت سیطره شرایط بیابانی قرار گیرد (Eshraghi, 2010). بارش کم، تبخیر بالا، بادهای فصلی، تعداد ساعات آفتابی بالا، اختلاف دما بین روز و شب و اقلیم خشک برخی ویژگی های بیابانهای ایران است (Ross & David, 2006). تقریباً ۲۵ درصد از کشور ایران را نواحی خشک و بیابانی تشکیل می دهد (Eshraghi, 2010) که از نظر جغرافیایی به دلیل وجود ساختارهای زمینی متفاوت در کنار هم منحصر به فرد هستند، مثل قرار گیری دریاچه ی نمک در کنار تپه های شنی و ماسه ای.

شکل ۱. موقعیت نواحی خشک و نیمه خشک در ایران. Eshraghi, 2012

دو اکوسیستم بزرگ کویری ایران، دشت کویر و کویر لوت، بخش بزرگی از فلات مرکزی ایران را پوشش می دهند. لوت به عنوان یکی از خشک ترین و کشف نشده ترین مکان ها در جهان شناخته شده و پر از شگفتی های زمین شناختی است. گودترین نقطه داخلی کشور، با ۱۹۰ متر ارتفاع از سطح دریا، نیز در کویر لوت و در نزدیکی گرمترین نقطه جهان قرار دارد که در فاصله ۱۰ تا ۸۰ کیلومتری شرق و شمال شرق شهداد کرمان واقع شده است البته این ارتفاع در بعضی از مراجع، ۱۵۶ متر قید شده است. کویر لوت، گودال نمکی بزرگی در جنوب شرقی ایران بوده و ۲۵ میلیون بیابان بزرگ جهان است. هسته آن با دمای ۷۰/۷ درجه سانتیگراد، به عنوان گرم ترین نقطه بر سطح کره زمین از سال ۲۰۰۵ تا کنون (۲۰۱۲) شناخته شده است (Becky, 2012). این کویر یکی از صعب العبورترین نقاط جهان است و در برخی از قسمت های آن، هیچ موجود زنده ای حتی باکتری، وجود ندارد. در پای کوه های مشرف به کویر بزرگ لوت، آثاری از سکونت انسان از هزاره چهارم پیش از میلاد مسیح مشاهده شده است (مستوفی، ۱۳۵۱) و بزرگ ترین ناحیه جمعیتی دشت لوت «شهداد» است که در گذشته های دور به آن خبیص می گفتند.

دشت کویر نیز گودال جغرافیایی است که تقریباً در شمال کویر لوت واقع شده و جاذبه های خاص خود را دارد. از نقطه نظر ساختاری دشت کویر از کویر لوت بسیار متفاوت است و اختلاف دمای روز و شب در طول یک سال از آن بین ۰ تا ۷۰ درجه است (Eshraghi, 2010). قسمت اصلی دشت کویر با شن و ماسه پوشیده شده و در معرض بادهای و طوفان های بسیاری است. پارک ملی کویر نیز که از مناطق حفاظت شده کشور می باشد در این بخش قرار گرفته است.

برخی ویژگی های کویرهای ایران

جاذبه های کویرهای ایران را می توان از سه منظر عوارض طبیعی، گونه های گیاهی و گونه های جانوری مورد توجه قرار داد. عوارض طبیعی کویرهای ایران متعدد و متنوع اند که از این بین می توان به رشته تپه یا رشته کوه های ماسه ای که ارتفاع آن ها تا ۴۷۵ متر و طول آن ۲۰۰ کیلومتر و عرض آن ۶۰ کیلومتر است و در شرق بیابان لوت واقع شده و به «ریگ یلان» معروف است اشاره کرد، این ریگ علاوه بر داشتن منظره زیبا برای ورزش اسکی ماسه ای بسیار مساعد است. تپه های ماسه ای پراکنده به اشکال مختلف (هلالی شکل، که برخان نامیده می شود و شمشیری شکل، که سیف گفته می شود)، نیکاهای که

همان تپه های ماسه بادی هستند که روی آنها گیاه وجود دارد و بزرگترین شان در دنیا، هم از لحاظ محیط و هم از لحاظ ارتفاع در کویر لوت واقع شده، دشت های پوشیده از پوشش های متفاوت (ریگی، قلوه سنگی، سنگی، ماسه ای)، دیگر پدیده های موجود در کویرهای ایران هستند (کردوانی، ۱۳۸۳).

از دیگر عوارض بسیار زیبا و منحصر به فردی که فقط در ایران یافت می شود می توان کلوت های شهداد کرمان را نام برد که بر اثر فرسایش آب و صیقل دادن آن به وسیله باد به وجود آمده و به صورت رشته دالان های موازی تا ارتفاع بیش از ۲۰۰ متر، منطقه ای به طول ۱۴۰ و عرض ۸۰ کیلومتر را در غرب بیابان لوت (حدود ۸۰ کیلومتری شرق شهداد) پوشانیده و به کلی فاقد گیاه و حیات است. پست ترین نقطه داخلی ایران (۵۶ متر ارتفاع از سطح دریا) و گرمترین نقطه کره زمین هم در داخل همین کلوت ها واقع شده است (همان). یکی دیگر از جاذبه های کویرهای ایران که علاوه بر جذابیت زیبایی آن کارکردهای دیگری نیز دارد وجود معادن تجدیدپذیر نمک و املاح مختلف است که با ایجاد اشکال متنوع و زیبا در کویر علاوه بر ایجاد منظره ای دیدنی می توان با استخراج آن برای تهیه مواد شوینده، شیشه سازی، کاغذسازی و موارد دیگر از آن استفاده کرد (کردوانی، ۱۳۷۵) و با احداث شهرک های صنعتی به دور کویر به اشتغال زایی و پویایی منطقه کمک کرد. بخشی از کویرهای ایران گیاه دار است و بخشی از آن که در مناطق خشک تر و گرم تر قرار گرفته است فاقد گونه های گیاهی می باشد. اسفناج وحشی، گل گندم، خارشتر، اسکنبیل، گز، تاغ، قیچ، افدرا و آتی پیکلس گونه های گیاهی هستند که در این کویرها شناسایی شده اند. این گیاهان علاوه بر چشم انداز زیبایی که در کویر ایجاد کرده اند، در صنعت دارویی کشور نقش به سزایی ایفا می کنند و سبب اشتغال زایی بهره برداران شده و سالانه درآمدهای قابل توجهی را نصیب آنها می کند (کردوانی، ۱۳۸۳).

حیات وحش در فلات مرکزی ایران متنوع، گاهی انحصاری است و شامل انواع مختلفی از پرندگان و پستانداران می باشد. تنها پرنده بومی ایران زمین، زاغ بور در برخی از مناطق این فلات زندگی می کند. پرندگان بیابانی دیگری نیز همچون هوبره، گونه های مختلف چکاوک، باقرقره و... نیز به طور متداول در این مناطق دیده می شوند. در برخی از بخشهای دشت کویر، می توان جمعیت قابل توجهی از گورخر ایرانی را در حال حرکت به اطراف مشاهده کرد. در شب، انواع گربه وحشی، گرگ، روباه و گوشتهخوانان دیگر در

این مناطق دیده می شود. همچنین بسیاری از گونه های سوسمار و مار در نقاط مختلف فلات مرکزی زندگی می کنند (zarei & Yazdi, 2012).

روش تحقیق

روش تحقیق حاضر ترکیبی از روش کتابخانه ای و تکنیک S.W.O.T است. در این تحقیق ابتدا با مطالعه منابع گوناگون، کسب اطلاعات لازم و همچنین با پرسش از افراد مطلع و باتجربه، اقدام به تهیه فهرستی از نقاط قوت، ضعف (عوامل داخلی)، فرصتها و تهدیدها (عوامل بیرونی) نموده و در قدم بعدی با توجه به اهمیت موارد ذکر شده به وزن دهی فهرست مزبور پرداخته شده است. مجموع امتیازات نهایی بین ۱ تا ۴ است که کسب امتیاز ۱ تا ۲,۵ عوامل داخلی، نشانگر ضعف و امتیاز ۲,۵ تا ۴ نشانگر قدرت این عوامل است. همچنین امتیاز نهایی ۱ تا ۲,۵ برای عوامل خارجی بیانگر تهدیدها و امتیاز ۲,۵ تا ۴ بیانگر میزان فرصت هاست. مجموع این امتیازات نشان می دهد که محیط مورد نظر چگونه به عوامل و متغیرهای موثر و بالقوه واکنش نشان می دهد و در نهایت شناخت صحیح از این عوامل به یافتن راهبردهایی برای تقویت گردشگری ماجراجویانه در کویر می انجامد.

یافته های پژوهش

بررسی محیط داخلی کویرهای ایران

در این مرحله، ارزیابی محدوده کویری، به منظور تشخیص نقاط قوت و ضعف آن است. نقاط قوت و ضعف جزء فعالیتهای قابل کنترل ناحیه هستند که در هر مقطع زمانی به ناحیه سود یا زیان می رسانند (قادری، ۱۳۹۰). برای تهیه یک ماتریس ارزیابی عوامل داخلی باید بر قضاوت های شهودی تکیه کرد (غازی، ۱۳۹۰). به منظور شناسایی عوامل داخلی با استفاده از مطالعه ی پژوهش های پیشین و همچنین نظر کارشناسان جدول زیر تهیه شد.

جدول ۲. ماتریس تجزیه و تحلیل عوامل داخلی در ارزیابی توانایی گردشگری کویرهای ایران

نمره نهایی	نمره	ضریب	عوامل	
۰/۳۲	۴	۰/۰۸	۱. وجود ظرفیت مناسب برای ورزشهای بیابانی نظیر اسکی، اتومبیلرانی و... گرمترین نقطه کره زمین واقع در کویر لوت.	توانایی
۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۲. وجود معادن تجدیدپذیر بسیاری در مساحت و قطعات کوچک و بزرگ. مانند انواع املاح و نمکها	
۰/۳۲	۴	۰/۰۸	۳. گرمترین نقطه کره زمین واقع در کویر لوت.	
۰/۱۲	۳	۰/۰۴	۴. برخورداری از گونه های گیاهی و جانوری کمیاب کویری مانند گون، گورخر آسیایی و..	
۰/۲۸	۴	۰/۰۷	۵. وجود کلوت های کویر شهداد، بزرگترین عارضه کلوخی طبیعی دنیا، منحصر به فردترین، زیباترین و جذابترین	
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	۶. برخورداری از سکوت ژرف و شگفت انگیز کویر	
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	۷. مجاورت با مراکز جمعیتی و شهری	
۰/۱۲	۳	۰/۰۴	۸. دارا بودن دشت های پوشیده از پوشش های متفاوت (ریگی، قلوه سنگی، سنگی، ماسه ای)	
۰/۲۰	۴	۰/۰۵	۹. برخورداری از جاذبه های زیبای کویری نظیر برخان، سیف، قورد و...	
۰/۰۳	۳	۰/۰۱	۱۰. همجواری ساختار زمینی متنوع در یک منطقه کویری	
۰/۰۳	۳	۰/۰۱	۱۱. فاصله کم کویر تا سرزمین های سرسبز و جنگلی	
۰/۳۶	۴	۱/۰۹	۱۲. مستعدبودن برای سرمایه گذاری و برنامه ریزی ژئوتوریسم	
۰/۰۴	۲	۰/۰۲	۱۳. نامناسب بودن زیرساخت های محیطی و کالبدی نظیر جاده ها	توانایی
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	۱۴. عدم وجود مرکز اقامتی و کمپ های با امکانات مناسب در دل کویر	
۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۱۵. سرمایه گذاری کم در بخش گردشگری در کویر	
۰/۱۶	۲	۰/۰۸	۱۶. ناشناخته بودن بسیاری از مناطق کویری	
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	۱۷. عدم وجود مراکز بهداشتی درمانی برای مقابله با خطرات احتمالی (مارگزیدگی و..)	
۰/۱	۲	۰/۰۵	۱۸. به خطر افتادن برخی گونه های گیاهی و جانوری کمیاب	
۰/۲۶	۲	۰/۱۳	۱۹. ضعف شدید تبلیغات	
۲/۹۹		۱	جمع	

همان طور که مشاهده می شود در این ماتریس امتیاز عوامل داخلی ۲,۹۹ است که بیانگر قوت موجود در کویر برای جذب گردشگر است که با سرمایه گذاری های دولتی و خصوصی می توان از آن به نفع مردم محلی سود برد.

بررسی محیط خارجی کویرهای ایران

هدف این مرحله کندوکاو آثار محیط خارجی در ناحیه مطالعه شده جهت شناسایی فرصت ها و تهدیدهایی است که ناحیه در ارتباط با گسترش گردشگری با آن مواجه است (رکن الدین افتخاری، ۱۳۸۵). در این مرحله رخدادهای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، تکنولوژیکی و همچنین ذی نفعان و سرمایه گذارانی که می توانند بر توسعه این ناحیه از لحاظ گردشگری اثر بگذارند مورد ارزیابی قرار گرفت.

جدول ۳. ماتریس تجزیه و تحلیل عوامل خارجی در ارزیابی توانایی گردشگری کویرهای ایران

نمره نهایی	نمره	ضریب	عوامل	
۰/۳۲	۴	۰/۰۸	۱. توانایی احداث کارخانجات بهره برداری از معادن که فرصت اشتغال زایی به دست می دهد.	ب ۳ و
۰/۴	۴	۰/۱	۲. مجاورت کویرهای ایران با شهرهای تاریخی ایران نظیر یزد، اصفهان، کاشان و...	
۰/۱۲	۳	۰/۴	۳. قرارگیری در مسیر جاده ابریشم و نوستالژی گذر کاروانهای قدیمی با شتر از کویر	
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	۴. توجه سند چشم انداز بخش میراث فرهنگی و ملی به توسعه توریسم و اکو توریسم	
۰/۳۲	۴	۰/۰۸	۵. افزایش انگیزه برای مسافرت بیشتر به این نواحی و تورهای کویرنوردی	
۰/۲۱	۳	۰/۰۷	۶. وجود بسیاری نهاد های دولتی و خصوصی طرفدار گردشگری	
۰/۲۱	۴	۰/۰۷	۷. گسترش مشارکت بخش خصوصی	
۰/۳۲	۴	۰/۰۸	۸. طرحهای توسعه جذب گردشگر برای مناطق کویری، و توجه خاص به اکوتوریسم (طبیعت گرد)	
۰/۲۰	۴	۰/۰۵	۹. رونق گردشگری کویری موجب محافظت از این نواحی می شود	
۰/۱۴	۲	۰/۰۷	۱. استفاده از مسیل های گود واقع در کویر به عنوان بهترین مسیر و پناهگاه برای انتقال مواد مخدر و غیره توسط قاچاقچیان مواد مخدر	ب ۳ و
۰/۱	۲	۰/۰۵	۲. عدم وجود تاییدیه ارزیابی زیست محیطی پروژه های عمرانی	
۰/۱۴	۲	۰/۰۷	۳. افزایش ظرفیت گردشگرپذیری در کشورهای همجوار	
۰/۲	۲	۰/۱	۴. حضور فعال تر کشورهای رقیب مثل دبی در منطقه	
۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۵. خطر انقراض گونه ها جانوری مثل گورخر آسیایی	
۰/۰۶	۲	۰/۰۳	۶. خطر آلوده سازی و تخریب اکوسیستم کویر	
۲/۹۶		۱	جمع	

در ماتریس عوامل خارجی امتیاز نهایی ۲,۹۶ می باشد. با توجه به اینکه عدد بیشتر از ۲,۵ نشانگر شرایط مطلوب در این بخش می باشد، این وضع نشان دهنده این است که

گردشگری ماجراجویانه در کویر در ارتباط با عوامل خارجی در وضعیت مطلوبی قرار داشته و فرصتها در آن بیشتر از تهدیدها است، به گونه ای که فرصت های بیشتری جهت رونق دهی به این نوع گردشگری وجود دارد که با بهره گیری از استراتژی های مناسب می توان بر تهدیدها و نقاط ضعف فائق آمد

جدول ۴. ترکیب عوامل داخلی و خارجی گردشگری در کویرهای ایران

عوامل داخلی		عوامل خارجی	
قوت (S)	ضعف (W)	فرصت (O)	تهدید (T)
۱/۹۹	۱/۷۸	۲/۳۲	۰/۷۶
مجموع ضرایب عوامل مرکب			
قوت.فرصت (SO)	قوت.تهدید (ST)	ضعف.تهدید (WT)	ضعف.فرصت (WO)
۴/۴۹	۲/۹۳	۱/۴۵	۳/۱

در بررسی محیط داخلی و خارجی کویرهای ایران ۱۲ نقطه قوت و ۷ نقطه ضعف، همچنین ۹ فرصت و ۶ تهدید شناسایی شد. بدین ترتیب در مجموع ۲۱ نقطه قوت و فرصت به عنوان مزیتها و ۱۳ نقطه ضعف و تهدید به عنوان تنگناها و محدودیتها تشخیص داده شد. همچنین همانطور که در جدول شماره ۴ ملاحظه می شود، بالاترین نمره مربوط به ترکیب نقاط قوت و فرصتها با امتیاز ۴,۴۹ است که نشانگر وجود پتانسیل و ظرفیت بالای گردشگری در کویرهای ایران به رغم وجود موانع و تنگناهای پیشرو است. بنابراین با استفاده از نقاط قوت داخلی و فرصت های خارجی موجود و تدوین برنامه های مناسب و استفاده از تجارب دیگر کشورها می توان بدون آسیب به منطقه مورد نظر از آن برای گردشگری بهره برداری نمود. گردشگری ماجراجویانه یکی از بهترین انواعی است که قابلیت انطباق با چنین محیط های خلوت، بکر و ناشناخته را دارد و شگفتی های کویرهای ایران توانایی پاسخ گویی به ذهن کنجکاو چنین گردشگرانی را دارد.

نتیجه گیری و ارائه راهبردها

امتیازات ترکیبی جدول ۴ نشان می دهد که مجموعه مورد نظر در محیط رقابتی/تهاجمی قرار دارد و استقرار در این وضعیت نشان دهنده این است که نیروهای داخلی با

بهره مندی از فرصت های موجود می تواند زمینه مساعدی را برای رونق گردشگری ماجراجویانه در کویر فراهم کند بنابراین راهبردهای برنامه ریزی باید با الویت قرار دادن راهبردهای تهاجمی تدوین شود.

الف- راهبردهای رقابتی / تهاجمی (SO)

- * استفاده از ظرفیت و قابلیت کویر برای برگزاری جشنواره ورزشهای بیابانی (اسکی، اتومبیل رانی، ماراتن در کویر و...) در سطح بین المللی با توجه به بستر مناسب و وجود گرم ترین نقطه ی دنیا در این منطقه
- * جلب حمایت نهادهای دولتی و خصوصی طرفدار گردشگری جهت سرمایه- گذاری در کویر و ژئوتوریسم
- * فراهم ساختن امکانات توسعه ی کویرنوردی و رصد ستارگان برای تورهای گردشگری با وجود جذابیت ها و زیبایی های عارضه های طبیعی و گونه های گیاهی و جانوری موجود در کویر
- * احداث کارخانجات بهره برداری از معادن نمک و ایجاد فرصت اشتغال زایی در سطح محلی
- * حفاظت از منابع طبیعی منطقه از طریق رونق گردشگری و طرح های گردشگری ارائه شده
- * بهره گیری از فرصت مجاورت با شهرهای تاریخی به منظور ترکیب گردشگری فرهنگی، تاریخی و ماجراجویانه

ب- راهبردهای بازنگری / ترمیمی (WO)

- * تشویق نهادهای دولتی و خصوصی و همچنین طرفداران کویر نوردی به تبلیغ ماجراجویی در کویر و شناساندن محیط های بکر و ناشناخته کویر از طریق مستندسازی، طراحی وب سایت تخصصی ماجراجویی در کویر به زبانهای مختلف، بروشورها، پیام های بازرگانی و...
- * استفاده از تجارب کویرنوردان و طبیعت گردان جهت تدوین طرح ها و استراتژی های مناسب و کارآمد جذب گردشگر

- * هدایت بخشی از سرمایه گذاری های به سمت ایجاد و بهبود زیرساختهای محیطی و کالبدی
- * تجهیز مراکز بهداشتی درمانی نقاط سکونتگاهی نزدیک به کویر و همچنین برپایی تعدادی درمانگاه صحرائی در نقاط مناسب کویر جهت درمان سریع مارگزیدگی و خطرات بالقوه ی موجود در کویر

ج- راهبردهای تنوع بخش / اقتضایی (ST)

- * تلاش برای از بین بردن عدم امنیت در این مناطق جهت تشویق سرمایه گذاران و بالا بردن توان رقابتی با کشورهای همجوار
- * بازنگری در قوانین سازمان حفاظت محیط زیست جهت حفاظت از گونه های در حال انقراض، جلوگیری از آلودگی اکوسیستم کویر و همچنین ملزم کردن پروژه های عمرانی موجود در منطقه به داشتن ارزیابی زیست محیطی

د- راهبردهای تدافعی (WT)

- * تامین بخش اعظم هزینه های مربوط به تامین انرژی مورد نیاز مراکز اقامتی و رستوران ها و تفرجگاه ها با اتکا بر انرژی های تجدیدپذیر ناشی از گرمای خورشید و بادهای کویری
  - * برگزاری دوره های آموزشی لازم برای مردم محلی جهت تربیت راهنمایان محلی برای تورهای کویرنوردی و همچنین آموزش برخورد مناسب با گردشگر و آشنا نمودن او با محیط کویر و تعامل صحیح با گونه های موجود
  - * تعیین تولید طبیعت گردی جهت تدوین برنامه های گردشگری در این مناطق، جذب و هدایت سرمایه گذاری ها و همچنین انجام مطالعات زمین شناسی و ...
  - * استفاده از روستاهای کویری و آداب رسوم روستاییان برای ایجاد تجربه ی ماجراجویی متفاوت در جهت تقویت مزیت های رقابتی با کشورهای همجوار
- گردشگری ماجراجویانه یکی از پررشدترین بخش ها در صنعت گردشگری است. بر اساس تخمین اخیر بررسی استفاده کنندگان نشان می دهد از سال ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۰، ۱۷٪ رشد داشته است (Beedie, 2003). بنابراین با توجه به بررسی های صورت گرفته در این تحقیق با جذب سرمایه گذاری ها می توان از کویرهای ایران به صورت گردشگری

ماجرای جوانان و تخصصی یا به صورت گردشگری ترکیبی به علت فرصت همجواری با شهرهای تاریخی کشور بهره جست و ضمن ارتقای زیست محیطی مناطق مذکور از طریق جذب گردشگران مخصوصاً گردشگران خارجی سود و منافع بسیاری را جذب اقتصاد محلی و ملی کرد.

در پایان به محققان و پژوهشگران علاقمند به این حیطه پیشنهاد می شود که با توجه به مزیت ها و امکانات بالقوه و بالفعل این نوع گردشگری، ضمن توجه به محتوای قومی و فرهنگی کشور تلاش های خود را به ارائه برنامه ها و راهبردهایی برای ارتقای گردشگری ماجراجویانه در کویرهای ایران معطوف کنند تا علاوه بر کمک به مسئولان و سیاست گذاران این بخش در کنار غنای منابع، سطح آگاهی و دانش مرتبط با این موضوع گسترش پیدا کند.

منابع

- ابراهیم بای سلامی، غلام حیدر؛ غلامی، مونا (۱۳۹۰). «سیاست گذاری اکوتوریسم پایدار کویری در ایران و امارات متحده عربی (یک مطالعه تطبیقی)». فصل نامه گردشگری و توسعه، دوره ۱، شماره ۱.
- چهاربالش، مریم، نقش راهنمایان محلی در توسعه گردشگری، روزنامه جام جم، ۱۳۹۰/۸/۳، شماره ۳۰
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۷). توسعه گردشگری روستایی: با رویکرد توسعه پایدار، تهران: دانشگاه تهران.
- رکن الدین افتخاری، علیرضا. مهدوی، داوود. (۱۳۸۵). «راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل S.W.O.T: دهستان لواسان کوچک»، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۰، شماره ۲.
- قادری، رضا؛ هادیانی، زهره؛ محمدی، کاوه؛ ابوبکری، طاهره (۱۳۹۰). «استراتژی های برنامه ریزی منطقه ای گردشگری با استفاده از تکنیک S.W.O.T»، فصلنامه برنامه-ریزی منطقه ای، دوره ۱، شماره ۱
- غازی، ایران؛ قدیری، نیلوفر (۱۳۹۰). «ارزیابی توانایی های ژئوتوریسمی پارک ملی کویر با استفاده از مدل برنامه ریزی راهبردی فریدمن»، فصلنامه محیط شناسی، دوره ۳۷، شماره ۶۰
- کردوانی، پرویز (۱۳۷۵). مناطق خشک جلد دوم: خاک ها (طبقه بندی جغرافیایی و مسائل بهره برداری از آنها) احیاء اصلاح و آباد کردن، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- کردوانی، پرویز (۱۳۸۳). جاذبه های گردشگری بیابان ها و کویرهای ایران، مجله کیهان فرهنگی، شماره ۲۲۱
- مستوفی، احمد (۱۳۵۱). شهداد و جغرافیای تاریخی دشت لوت، گزارش های جغرافیایی، شماره ۸

Adventure tourism development index report.(2011).The George Washington University xola consulting.

Ross, K.D., David, N. (2006).Geotourism resources of Iran. Oxford: Butterworth Heinemann, 78-92.

Becky, O. Where's the Hottest Place on Earth?. (7/25/2012).[Online]

- Beedie, P. (2003). Mountain guiding and adventure tourism: reflections on the choreography of the experience. *Leisure Studies*, 22(2). 147-167.
- Bentley, T.A., Page, S. J., Laird. I.S.(2001).Accident in the New Zealand adventure tourism industry. *Safety science*, 38. 31-48
- Buckley, R.C. (2000). Neat trends: Current Issues in Nature, Eco- and Adventure Tourism. *International Journal of Tourism Research*. 2(6). 56-61
- Dey, B., Sarma, M.K. (2010). Information source usage among motive-based segments of travelers to newly emerging tourist destinations. *Tourism management*. 31(3). 341-344.
- Dickson, T., Dolnicar, S. (2004). No risk, no fun: the role of perceived risk in adventure tourism, CD Proceedings of the 13th International Research Conference of the Council of Australian University Tourism and Hospitality Education (CAUTHE 2004).
- Eshraghi, M., Toriman, M.E., Ahmad, H. (2012). Sustainable Ecotourism in Desert Areas in Iran: Potential and Issues. *Advances in Environmental Biology*. 6(3). 14. 1188-1195.
- Hall, C.M., Page, S.J. (2002). *The geography of tourism and recreation: environment, place and space* (2nd edition). London: Rutledge. 136.
- Veal, A.J. (2006). *Research Methods for Leisure and Tourism* (3rd edition). Harlow: Financial Times, Prentice Hall/Pearson Education. 67-68.
- Vujadinovic, S., Sabic, D., Joksimovic, M., Golic, R., Gajic, M., Zivkovic, L., Milincic, M. (2013). Possibility for mountain-based adventure tourism: the case of Serbia. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series* (19). 99-111.
- Zarei, H., Yazdi, M. (2012). Feasibility of Ecotourism Absorption in Desert Zones (Case study: Tezerjan Telecabin). *ISALS*. 37-44.